

**Sigorta Pazarlamasında Bireysel Emeklilik Sistemine
Katılım Niyetini Etkileyen Faktörler ile
Planlı Katılım Davranışı Arasındaki İlişkinin İrdelenmesi**

***Investigation of the Relationship Between Factors Affecting the Intention to
Participate in the Individual Pension System and Planned Participation
Behavior in Insurance Marketing***

Abdulaziz SEZER

Düzce Üniversitesi
İşletme Fakültesi
Sigortacılık ve Sosyal Güvenlik Bölümü

Haziran 2025, Cilt 15, Sayı 1, Sayfa 39-56

June 2025, Volume 15, Issue 1, Page 39-56

E-ISSN: 2148-483X

e-posta: sgd@sgk.gov.tr

Yazılar yayınlanmak üzere kabul edildiği takdirde, SGD elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dahil olmak üzere, tüm yayın haklarına sahip olacaktır. Yayımlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve tablolardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

If the manuscripts are accepted to be published, the SGD has the possession of right of publication and the copyright of the manuscripts, included publishing the whole text in the digital area. Articles published in the journal represent solely the views of the authors.

Some parts of the articles and the tables can be cited by showing the source.

28. SAYIDA HAKEMLİK YAPAN AKADEMİSYENLERİN LİSTESİ

REFeree LIST FOR THIS ISSUE

Prof. Dr. Oğuz BAŞOL
Bursa Teknik Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Gülbahar ÜÇLER
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Canan ERDOĞAN
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Erdem CAM
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Prof. Dr. Veli YILANCI
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Doç. Dr. Aslı KAVURMACI
Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. H. Eray ÇELİK
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Şenol BAŞTÜRK
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Işın KIRIŞKAN
Giresun Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Murat ENGİN
Galatasaray Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Özkan BİLGİLİ
İzmir Demokrasi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Hakan TOPATEŞ
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Necati Alp ERİLLİ
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Atalay ÇAĞLAR
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Kürşat TUTAR
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. İlknur KILKIŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Özgür Hakan ÇAVUŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Canan ÜNAL ADINIR
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Özgür TOPKAYA
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Bige İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Nagihan DURUSOY ÖZTEPE
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Selver YILDIZ BAĞDOĞAN
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Ömer DORU
Mardin Artuklu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

28. SAYI DEĞERLENDİRME İSTATİSTİKLERİ
EVALUATION STATISTICS FOR THIS ISSUE

Toplam gelen makale başvurusu	Number of received manuscript	23
Yayına kabul edilen makale sayısı	Number of accepted manuscript	5
Hakem süreci devam eden makale sayısı	Under consideration	7
Red edilen makale sayısı	Rejected after evaluation	11
Ön inceleme aşamasında red edilen makale sayısı	Rejected before evaluation	8
Makale kabul oranı	Accepted manuscript rate	%21

Araştırma Makalesi - Research Article

Sigorta Pazarlamasında Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım Niyetini Etkileyen Faktörler ile Planlı Katılım Davranışı Arasındaki İlişkinin İrdelenmesi

Investigation of the Relationship Between Factors Affecting the Intention to Participate in the Individual Pension System and Planned Participation Behavior in Insurance Marketing

Abdulaziz SEZER*

ID 0000-0001-5666-3979

Sosyal Güvenlik Dergisi / Journal of Social Security

Cilt: 15 Sayı: 1 Yıl: 2025 / Volume: 15 Issue: 1 Year: 2025

Sayfa Aralığı: 39 - 56 / Pages: 39 - 56

DOI: 10.32331/sgd.1788861

ÖZ

Bu çalışmada, sigorta pazarlamasında bireysel emeklilik sistemine (BES) katılım sebeplerini etkileyen faktörler ve planlı katılım davranışı arasındaki ilişki incelenmiştir. Akademik personele yapılan anket uygulamasından kolayda örneklem tekniği ile elde edilen 232 veriyle tahmin edilen model, AMOS programında yapısal eşitlik modeli kullanılarak test edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, bireylerin mali geleceklelerini yönetme algısının BES'e katılım kararlarında önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Kontrol odağı yüksek bireylerin, BES'e yönelik tutumları, algılanan davranışsal kontrol ve çevresel etkilerle (özel normlar) olumlu yönde şekillendiği belirlenmiştir. Kaçınmacı ve yönelimci kontrol odağının, BES'e yönelik tutumu olumsuz etkilerken, bireylerin mali kararlarını yönetme algısını güçlendirdiği saptanmıştır. Finansal okuryazarlık seviyesi yüksek bireylerin BES'e yönelik tutumlarının ve çevresel etkilerinin nispeten daha zayıf olduğu, ancak mali geleceklerini yönetme algılarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bireylerin BES'e yönelik olumlu tutumları, katılım niyetlerini güçlü bir şekilde artırırken, algılanan kontrol ve çevresel faktörlerin de bu niyeti desteklediği belirlenmiştir. Son olarak, katılım niyetinin, bireylerin fiili katılım davranışlarını güçlü bir şekilde yönlendirdiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Sigorta pazarlaması, bireysel emeklilik sistemi, planlı davranış teorisi, katılım niyeti, katılım davranışı

ABSTRACT

This study investigates the relationship between factors influencing participation reasons in the private pension system (PPS) within insurance marketing and planned participation behavior. In the model estimated with 232 data obtained by convenience sampling technique from the survey conducted with academic staff was tested using structural equation modeling in AMOS program. The analysis results indicate that individuals' perceptions of managing their financial future play a significant role in their decisions to participate in the Private Pension System (PPS). It was found that individuals with a high locus of control tend to develop more favorable attitudes toward PPS, perceive greater behavioral control, and are more influenced by social norms. While avoidant and goal-oriented control orientations negatively impact attitudes toward PPS, they enhance individuals' perceptions of financial decision-making competence. Furthermore, individuals with higher financial literacy levels exhibit relatively weaker attitudes toward PPS and are less influenced by social norms, yet they demonstrate a stronger perception of financial self-management. Positive attitudes toward PPS significantly increase participation intentions, with perceived control and social influences further reinforcing this intention. Finally, participation intention was found to be a strong predictor of actual enrollment in the system.

Keywords: Insurance marketing, individual pension system, theory of planned behavior, participation intention, participation behavior

Önerilen Atıf Şekli: Sezer, A. (2025). Sigorta Pazarlamasında Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım Niyetini Etkileyen Faktörler ile Planlı Katılım Davranışı Arasındaki İlişkinin İrdelenmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security)*.15(1). 39-56

• Geliş Tarihi/Received: 17/01/2025 • Güncelleme Tarihi/Revised: 18/04/2025 • Kabul Tarihi/Accepted: 26/09/2025

* Dr. Arş. Gör., Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sigortacılık ve Sosyal Güvenlik Bölümü, abdulazizsezer@duzce.edu.tr

GİRİŞ

Dünyadaki küresel ekonomik krizler, yüksek faiz oranları, enflasyon, artan işsizlik ve kamu emeklilik sistemlerinin iflası gibi ekonomik ve demografik sorunlar, ülke ekonomilerinin bozulmasına yol açmıştır. Bu durumdan kurtulmak isteyen ülkeler, ekonomi politikalarını yurtiçi tasarrufları artırmaya yönelik yöntemler ve uygulamalara yönlendirmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte, sosyal güvenliğin kırılgan yapısı ve bireylerin sosyal güvenlik sisteminin dışında kalma isteği, politika yapıcılar, akademisyenler ve işadamları arasında büyük bir ilgi uyandırmıştır. Bu bağlamda, sosyal güvenlik kapsamının genişletilmesinin yanı sıra, dünya çapında sosyal güvenliğin yönetim, finansman ve idaresinin iyileştirilmesine yönelik çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, sosyal güvenlik sistemlerini reforme ederek bireylerin tasarruf eğilimlerini artıracak düzenlemeler yapılmıştır. Sosyal güvenlik sisteminin yeniden etkin bir şekilde işlemesini sağlamak amacıyla yapılan yeni düzenlemeler kapsamında, Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) uygulamasına geçilmiştir.

Türkiye’de bireylerin tasarruf yapmasını teşvik eden en önemli araçlardan biri, 27 Ekim 2003 tarihinde faaliyete geçen Bireysel Emeklilik Sistemi (BES)’dir (Aydın & Selçuk, 2017: 28). Emeklilik Gözetim Merkezi’nin (EGM) 6 Mart 2025 tarihli verilerine göre, BES’te katılımcı sayısı 9 milyon 644 bin kişiye ulaşmış, toplam fon büyüklüğü ise 1 trilyon 285 milyar TL’yi aşmıştır. Ayrıca, Otomatik Katılım Sistemi’nde (OKS) katılımcı sayısı 7 milyon 581 bin kişi olup, fon büyüklüğü 95,3 milyar TL olarak kaydedilmiştir. Bu veriler, BES ve OKS’nin toplam katılımcı sayısının 17 milyon 225 bin kişiye, toplam fon büyüklüğünün ise yaklaşık 1 trilyon 380 milyar TL’ye ulaştığını göstermektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu’nun (SGK) Aralık 2024 verilerine göre, aktif sigortalı çalışan sayısı yıllık bazda yüzde 1,7 artarak 25 milyon 308 bin 65 kişiye ulaşmıştır. Bu rakamlar, aktif sigortalıların yaklaşık %68’inin BES veya OKS’ye dahil olduğunu göstermektedir. Bu rakamlar göz önüne alındığında, BES ve OKS’ye dahil olan toplam katılımcı sayısının 17 milyon 225 bin kişi olduğu görülmektedir. Bu durum, sistemin kapsayıcılığının arttığını gösterse de hâlâ tüm aktif sigortalıları içine alacak seviyeye ulaşmadığını ortaya koymaktadır.

Emeklilik planlaması davranışları, emeklilikte daha fazla finansal güvenlik ve refah sunarken (Elder & Rudolph, 1999; Fletcher & Hansson, 1991; Hershey vd., 2013), emeklilik öncesinde ise düşük düzeyde kaygıya (Hershey & Mowen, 2000) katkıda bulunmaktadır. Emeklilik planlamasının getirileri, sadece bireyler için değil, aynı zamanda aileler ve toplum için de geçerlidir. Planlama yapan bireylerin, emekliliklerinde yüksek düzeyde servete sahip olma olasılıklarının daha yüksek (Ameriks vd., 2003; Lusardi & Mitchell, 2007) ve ihtiyaç sahibi yaşlı yetişkinlerin aile üyelerine veya devlet programlarına bağımlı olma olasılıklarının ise daha düşük olduğu ifade edilmektedir (Cole, 2017).

Çalışanlara, emeklilik gelirlerinin emeklilik yıllarında rahat bir yaşam sürmelerini sağlayacağından ne kadar emin oldukları sorulduğunda, yalnızca %18’i çok emin olduğunu belirtmiştir (Greenwald vd., 2017). Bireylerin emeklilik planlama davranışlarını değiştirmek, emeklilik planlamasına yönelik algı ve tutumlarını anlamayı gerektirmektedir. Araştırmacılar, bireylerin emeklilik planı yapma gerekliliğini vurguladıklarını ortaya koymuş olsalar da, bu bireylerin sisteme katılım noktasında motivasyon eksikliği yaşadıklarını gözlemlemeleri, söz konusu faktörlerin anlaşılmasının önemini ortaya koymaktadır (Ekerdt vd., 2001). Özellikle, planlı davranış teorisi (PDT) rehberliğinde bu çalışmanın amacı, Türkiye’de BES’e katılım niyetini etkileyen faktörler ve BES’e katılım niyeti ile davranış arasındaki ilişkileri araştırmaktır. Genel çerçevede değerlendirildiğinde, bu çalışma, BES’e katılımı etkileyen psikolojik ve davranışsal faktörleri anlamaya yardımcı olmakta ve finansal

okuryazarlık ile kontrol odağının bireylerin tasarruf niyetlerini şekillendirmede kritik bir rol oynadığını göstermesi açısından literatüre önemli katkılar sağlamaktadır.

I- LİTERATÜR İNCELEMESİ

Ajzen (1991) tarafından geliştirilen Planlı Davranış Teorisi (PDT), finansal kararlar da dâhil olmak üzere çeşitli bağlamlarda insan davranışını anlamak için yaygın olarak kullanılan bir teodir. PDT'ye göre, bireysel davranış, temel olarak üç faktörden etkilenmektedir: davranışa yönelik tutum, öznel normlar ve algılanan davranışsal kontrol. PDT'de davranışsal niyet, davranışın en yakın tahmincisi ve etkileyicisi konumundadır.

Bu nedenle, niyetler, insanların büyük bir çaba harcamaya ne kadar istekli olduklarını ve bu çabanın davranışları üzerinde nasıl bir etki oluşturmayı planladıklarını gösteren bir göstergedir (Ajzen, 1991). Niyet ve davranış arasındaki ilişkiyi gözden geçiren Sheeran (2002), niyet yapısının, tutum-davranış ilişkileriyle ilgili teorilerde merkezi bir rol oynadığını ve geliştirilecek bir modelin temelini oluşturduğunu varsaymıştır. Tutum-davranış ilişkisini incelemek amacıyla geliştirilen teoriler ve modeller arasında, insanlara nasıl davranmayı planladıklarını sormanın, onların gerçekten nasıl davranacaklarını bilmenin yolu olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, davranışsal niyetler, insanların belirli bir eylemi yerine getirme kararlarını ifade ederken; davranışa yönelik tutum ise, bireyin davranışı nasıl gördüğünü ifade etmektedir (Ajzen, 1991).

Lusardi (2000), planlı katılım davranışının tasarruflar ve varlık birikimleri üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ifade etmektedir. Planlı davranışın boyutlarından biri olan tutum, bireyin davranışa ilişkin olumlu veya olumsuz değerlendirmesine atıfta bulunmaktadır. Bu bağlamda, bireylerin sisteme katılımına yönelik olumlu veya olumsuz değerlendirmeleri de tutum olarak ifade edilebilir. Belirtilen durumda, emeklilik birikimlerinin faydalarına yönelik olumlu bir tutumun, bir emeklilik sistemine katılma niyetini artırma olasılığı yüksektir (Ajzen, 1991). Diğer yandan, daha yüksek finansal okuryazarlığa sahip bireylerin, uzun vadeli finansal güvenliği kavrayarak emeklilik tasarrufuna daha olumlu yaklaştıkları belirtilmektedir (Joo & Grable, 2005; Mahdzan & Victorian, 2013). Ek olarak, gelecek zaman perspektifi, yani gelecekteki faydalara odaklanma eğilimi de tutumu etkileyen kritik bir faktördür ve hayatta uzun vadeli bir bakış açısına sahip bireylerin emeklilik birikimlerine katılma olasılığının daha yüksek olduğu ifade edilmiştir (Zhou & Zhang, 2023).

PDT'nin bir diğer boyutu olan öznel normlar, bir davranış gerçekleştirme veya kaçınma konusunda algılanan sosyal baskıları temsil etmektedir. BES katılımı durumunda, aile, arkadaşlar ve meslektaşlardan gelen sosyal etki, kişinin kararını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Bireyler, etraflarındaki kişilerin emeklilik planlamasına değer verdiğini algılasa, emeklilik sistemine katılma olasılıkları daha yüksek olacaktır. Wang vd. (2021), finansal planlama hakkındaki öznel normların, özellikle bu normlar toplumsal beklentilerle güçlendirildiğinde, bireylerin emeklilik için tasarruf etme niyetlerini önemli ölçüde etkilediğini öne sürmektedir.

Son olarak, algılanan davranışsal kontrol, eylemi kolaylaştırabilecek veya engelleyebilecek hem iç hem de dış faktörleri göz önünde bulundurarak, bir bireyin davranış gerçekleştirme yeteneğine olan inancını yansıtmaktadır. Emeklilik planlamasında, finansal bilgi, gelir ve emeklilik planlarına erişim gibi faktörler, katılım üzerindeki algılanan kontrolü etkilemektedir. Konuyla ilgili yapılan araştırmalar, daha yüksek finansal okuryazarlığa sahip ve kişisel çabalarla sonuçları etkileyebileceğine inanan güçlü bir kontrol odağına sahip kişilerin, emeklilik için tasarruf etme yetenekleri üzerinde daha fazla algılanan kontrole sahip olduğunu göstermiştir (Robb & Woodyard, 2011; Henager & Cude, 2016).

Bir emeklilik planı, emeklilik hak sahiplerinin yaşlılıklarında onurlu bir yaşam sürmelerine yardımcı

olmaktadır. Ancak bireyin bu planlamayı yapma ve emekliliğe katılma niyeti veya kararları birçok faktöre bağlı olarak şekillenmektedir. BES'e katılma niyeti, PDT'nin belirtilen üç bileşeni arasındaki etkileşimden büyük ölçüde etkilenmektedir. Finansal okuryazarlık ve gelecek zaman perspektifi tarafından yönlendirilen emeklilik birikimlerine yönelik olumlu bir tutum, BES'e katılma niyetini artırmaktadır. Benzer şekilde, bireyler öznel normları (sosyal baskı veya akranlardan onay gibi) emeklilik katılımını desteklediği şeklinde algıladıklarında, niyetleri daha da artmaktadır (Bernheim & Garrett, 2003; Bailey vd., 2004; Beshears vd., 2015). PDT, BES'e katılma niyetini etkileyen faktörleri anlamak için kapsamlı bir çerçeve sağlamaktadır. Tutum, öznel normlar ve algılanan davranışsal kontrol arasındaki ilişkiler, bireylerin emeklilik birikimlerine yönelik niyetlerini ve davranışlarını şekillendirmede kritik öneme sahiptir (Hershey vd., 2007; Zhu & Chou, 2018).

Konu ile ilgili literatürde yer alan araştırmalar, gelecek zaman perspektifi, kontrol odağı ve finansal okuryazarlık gibi bireysel faktörlerin BES'e yönelik tutumları önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Aydın ve Selçuk (2017), kontrol odağına sahip bireylerin, emeklilik planlarına katılma olasılığının daha yüksek olduğunu ve bu sisteme karşı olumlu tutumlar sergilediklerini belirtmişlerdir. Verberi ve Kaplan (2024) ile Suresh ve Devanathan (2012) geleceğe odaklanmış bireylerin, BES'e katılmaya daha istekli olduklarını vurgulamaktadır. Kontrol odağı, bireylerin eylemlerinin sonuçları üzerinde kontrol sahibi olduklarını düşündükleri için daha proaktif finansal davranışlar sergilemelerine yol açmaktadır (Knoll, 2010). Ayrıca, Verberi ve Kaplan (2024), şimdiki zamana odaklanmanın emeklilik sistemlerine katılımı olumsuz etkilediğini, geleceğe yönelik ve hedef odaklı bakış açılarının ise katılımı olumlu yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, kaçınma ve yönelme eğilimleri, finansal planlamaya yönelik tutumları şekillendirebilecek önemli davranışsal faktörler olarak ifade edilmektedir (Knoll, 2010). Son olarak finansal okuryazarlık, bireylerin bilinçli kararlar almasına yardımcı olarak (Gallery vd., 2011), emeklilik planlamasına yönelik tutumları olumlu yönde etkilemektedir (Joo & Grable, 2005; Mahdzan & Victorian, 2013).

H₁: BES'e katılım niyetini etkileyen faktörlerin, tutum üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

H_{1a}: Gelecek zaman perspektifinin tutum üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

H_{1b}: Kontrol odağının tutum üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

H_{1c}: Kaçınmacı ve yönelimci odağın tutum üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

H_{1d}: Finansal okuryazarlığın tutum üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

Henager ve Cude (2016) ile Robb ve Woodyard, (2011), finansal okuryazarlık ve kontrol odağına sahip bireylerin daha fazla algılanan davranışsal kontrol ile ilişkilendirildiğini, bulgulamışlardır. Gelecek odaklı bakış açısı, bireylerin emeklilik birikimlerini yönetme kapasitesine inanmalarını sağlayarak algılanan kontrolü yükseltmektedir (Howlett vd., 2008). Kontrol odağı ise, bireylerin eylemleriyle sonuçları etkileme inancını güçlendirerek algılanan davranışsal kontrolü artırmaktadır. Aydın ve Selçuk (2017) de kontrol odağına sahip bireylerin BES'e katılma olasılıklarının daha yüksek olduğunu ve bunun da daha yüksek algılanan davranışsal kontrol ile ilişkili olduğunu belirtmiştir.

H₂: BES'e katılım niyetini etkileyen faktörlerin, algılanan davranışsal kontrol üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

H_{2a}: Gelecek zaman perspektifinin algılanan davranışsal kontrol üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

H_{2b}: Kontrol odağının algılanan davranışsal kontrol üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

H_{2c}: Kaçınmacı ve yönelimci odağın algılanan davranışsal kontrol üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

H_{2d}: Finansal okuryazarlığın algılanan davranışsal kontrol üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

Öznel normlar, bir davranışı gerçekleştirmek için algılanan sosyal baskıları ifade etmektedir. Finansal okuryazarlık ve kontrol odağı gibi bireysel faktörler, toplumsal beklentileri algılayarak şeklini etkileyerek öznel normları şekillendirebilir. Dauda vd. (2017), öznel normların emeklilik planlaması ve tasarruf niyetleri ile olumlu bir ilişkiye sahip olduğunu öne sürmüştür.

H₃: BES'e katılım niyetini etkileyen faktörlerin, öznel norm üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

H_{3a}: Gelecek zaman perspektifinin öznel norm üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

H_{3b}: Kontrol odağının öznel norm üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

H_{3c}: Kaçınmacı ve yönelimci odağın öznel norm üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

H_{3d}: Finansal okuryazarlığın öznel norm üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

Emeklilik tasarruflarına yönelik tutum, bireylerin emeklilik sistemine katılma niyetini doğrudan etkileyen önemli bir faktördür. Hassan vd. (2016) ile Moorthy vd. (2012), emekliliğe yönelik olumlu tutumların emeklilik planlama niyeti ve davranışını etkileyen önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte, planlı davranış teorisi (PDT) temelli finansal davranışlara ilişkin yapılan araştırmalar, emeklilik tasarrufları (Croy vd., 2010), tasarruf alışkanlıkları (Loibl vd., 2011) ve tasarruf ve finansal davranış (Shim vd., 2012) gibi konularda tutumların niyeti etkilediğini göstermiştir (Kerdivimaluang & Banjongprasert, 2022). Finansal okuryazarlık ve gelecek zaman perspektifi gibi faktörler, uzun vadeli finansal planlamaya yönelik olumlu tutumları güçlendirmekte ve bu da emeklilik tasarruflarına katılım niyetini artırmaktadır. Algılanan davranışsal kontrol, bir davranışın gerçekleştirilmesinin algılanan kolaylığı ya da zorluğu olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla bireyler finansal kararlar üzerinde kontrol sahibi olduklarını düşündüklerinde ve de planlama konusunda daha aktif olduklarında emeklilik sistemine katılma niyetlerinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Mutran vd., 1997). Finansal okuryazarlık ve iç kontrol odağı, algılanan kontrolü artırarak emeklilik tasarruflarına katılma olasılığını yükseltmektedir. Öznel normlar, sosyal baskıları ifade ederken, bu normlar bireylerin emeklilik tasarruflarına yönelik tutumlarını etkileyebilmektedir (Bernheim & Garrett, 2003; Bailey vd., 2004; Beshears vd., 2015).

H₄: Tutumun niyet üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

H₅: Algılanan davranışsal kontrolün niyet üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

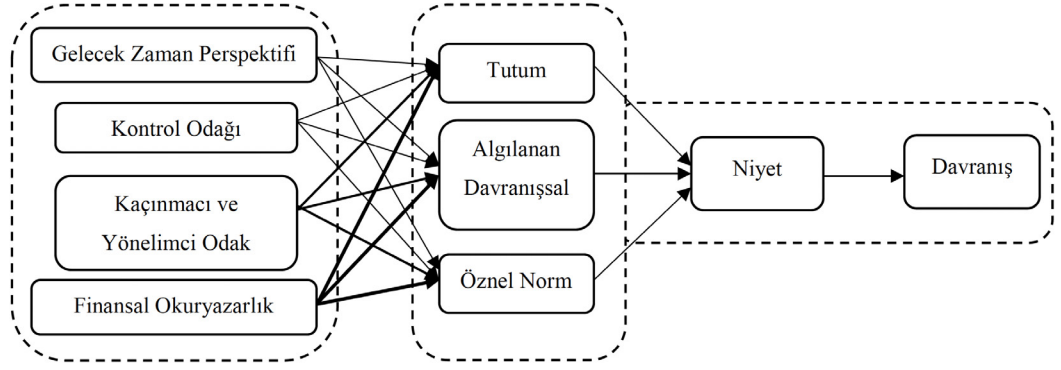
H₆: Öznel normun niyet üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

Bir davranışta bulunma niyetinin gerçek davranışın güçlü bir yordayıcısı olduğunu öne sürülmektedir (Thaler & Shefrin, 1981). Verberi ve Kaplan (2024), BES'e katılmak için güçlü bir niyet ifade eden bireylerin niyetlerini gerçekleştirme olasılıklarının daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. BES'e katılımı bağlamında, bireylerin emeklilik için tasarruf etme niyetleri fiili davranışlarıyla güçlü bir şekilde ilişkilidir; bu da bireylerin niyetlerini şekillendirmenin emeklilik sistemlerine fiili katılım oranlarını artırmak için kritik öneme sahip olduğunu göstermektedir (Kumaraguru & Geetha, 2021).

H_7 : Niyetin davranış üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisi vardır.

Hipotezler çerçevesinde oluşturulan araştırma modeli Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

II- YÖNTEM

A- Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, planlı davranış teorisi (PDT) kapsamında, Türkiye’de BES’e katılım niyetini etkileyen faktörler ile BES’e katılım niyeti ve davranışı arasındaki ilişkilerin incelenmesidir.

B- Anakütle ve Örneklem

Araştırmanın ana kütle ve örneklemi Türkiye’de farklı illerde ikamet eden akademik personeller oluşturmaktadır. Araştırmanın akademisyenler üzerinde gerçekleştirilme nedeni, akademisyenlerin bilgiye erişim düzeyinin yüksek olması, finansal karar alma süreçlerinde genellikle rasyonel bir yaklaşım sergilemeleri ve BES’e yönelik farkındalıklarının toplumun diğer kesimlerine kıyasla daha yüksek olabileceği varsayımına dayanmaktadır. Örneklem büyüklüğü hesaplanırken, literatürde kabul görmüş olan Kline (1994) tarafından belirlenmiş yöntem kullanılmıştır. Kline (1994), örneklem büyüklüğü belirlenirken dikkate alınması gereken denek değişken (madde) oranının ise 10:1 seviyesinde tutulmasını tavsiye etmekle birlikte, bu oranın düşürülebileceğini, ancak 2:1 seviyesinden de az olmaması gerektiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda kolayda örnekleme yöntemiyle en fazla madde içeren planlı davranış ölçeği (toplam madde sayısı 23) esas alınarak örneklem büyüklüğünün en az 230 olması gerektiği hesaplanmış ve çalışma 232 kişiye uygulanmıştır.

C- Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket formunun birinci bölümünde yer alan bireylerin BES’e katılım niyetini etkileyen faktörlerden gelecek zaman perspektifini ölçmek için Hershey ve Mowen (2000) tarafından geliştirilen; katılımcıların kontrol odağını ölçmek için Rotter (1975) tarafından geliştirilen; katılımcıların finansal okuryazarlık düzeyini ölçmede Lusardi ve Mitchell (2011) ile Magwegwe ve Lim (2021) tarafından geliştirilen ve son olarak bireylerin

kaçıncı ve yönelimci odak düzeylerini ölçmek için ise Aydın ve Selçuk (2017) tarafından geliştirilen ölçek formlarından istifade edilmiştir.

İkinci bölümde yer alan 24 maddelik ölçeğin Tutum ile ilgili maddeleri Sparks (2007); Lee vd. (2007); Kim vd. (2010); Han vd. (2010) ve Tsai (2010)'nin; Öznel Norma ilişkin maddeleri Cheng vd. (2005); Ryu ve Han (2010); Han vd. (2010)'nin; Algılanan Davranışsal Kontrol boyutuna yönelik maddeleri Sparks ve Pan (2009) ile Cheng vd. (2005)'in; Niyet ile ilgili maddeleri Cheng vd. (2005), Ryu ve Han (2010)'ın; Gerçekleşen Davranış maddeleri ise Lee (2009)'nin çalışmalarından Kırıkcı ve Kulualp (2021) tarafından derlenilip Batı Karadeniz Bölümü'nde (Bartın, Düzce, Karabük, Bolu, Kastamonu, Zonguldak ve Sinop) yer alan üniversitelerdeki akademisyenlerin yer aldığı bir örnekleme geçerlilik ve güvenilirliği sağlanmış Türkçe olarak uygulanmış, ölçek formu kullanılmıştır.

Anketin son bölümünde ise katılımcıların birtakım demografik özelliklerini tespit etmek amacıyla geliştirilmiş soruların yer aldığı ölçek formu yer almaktadır².

III- ARAŞTIRMANIN BULGULARI

A- Genel Bulgular

Araştırma örnekleminde yer alan katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler, Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılım

Ort. Aylık Gelir	Frekans	%	Yaş	Frekans	%
17.003-44.999 ₺	19	8,2	22-39 yaşlar	124	53,4
45.000 – 59.999 ₺	127	54,7	40-56 yaşlar	91	39,2
60.00 ₺ ve üzeri	86	37,1	57-69 yaşlar	17	7,3
<i>Toplam</i>	232	100,0	<i>Toplam</i>	232	100,0
Cinsiyet	Frekans	%	Medeni Hâl	Frekans	%
Kadın	84	36,2	Bekâr	56	24,1
Erkek	148	63,8	Evli	176	75,9
<i>Toplam</i>	232	100,0	<i>Toplam</i>	232	100,0

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılanların %54,7'sinin 45.000-59.999 ₺ arası gelire sahip olduğu, %37,1'inin ise 60.000 ₺ ve üzeri gelire sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların %53,4'ü 22-39 yaş aralığındayken, cinsiyet dağılımında erkek katılımcılar %63,8 ile daha yüksek orandadır. Medeni hâl açısından, katılımcıların %75,9'u evli, %24,1'i ise bekardır.

²Yapılan çalışma için Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan ilgili kurulun 25.01.2024 tarihli ve 2024/20 sayılı kararı ile izin alınmıştır.

B- Doğrulayıcı Faktör ve Güvenilirlik Analizlerine İlişkin Bulgular

Çalışmada öncelikli olarak BES'e katılım niyetini etkileyen faktörlere ve planlı davranışın alt boyutlarına yönelik yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ortaya çıkan güvenilirlik katsayıları ölçeklerin kabul edilebilir düzeyin (Konting vd., 2009) üzerinde bir güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Güvenilirlik analizi bulguları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. *Güvenilirlik Analizi Bulguları*

Boyut	Güvenilirlik Katsayısı
Gelecek Zaman Perspektifi	,628
Kaçınmacı ve Yönelimci Odak	,630
Kontrol Odağı	,642
Finansal Okuryazarlık	,868
Algılanan Davranışsal Kontrol	,744
Öznel Norm	,917
Tutum	,970
Niyet	,971
Davranış	,745

Araştırma modelinin geçerliliğini değerlendirmek amacıyla, ölçeklerin yapı geçerliliğini test etmek ve ölçüm modeli uyumunu doğrulamak için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. İlk olarak yapılan analiz neticesinde Planlı Davranış değişkeninden PD13; Katılım niyetini etkileyen faktörlerden KN3 ve KN6 kodlu maddeler faktör yükleri 0,04'ün altında olmaları nedeniyle analizden çıkarılmış ve güncel ölçek ile tekrar doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına ait uyum değerleri Tablo 3'te; model diyagramı ve faktör katsayıları ise Şekil 2'de verilmektedir.

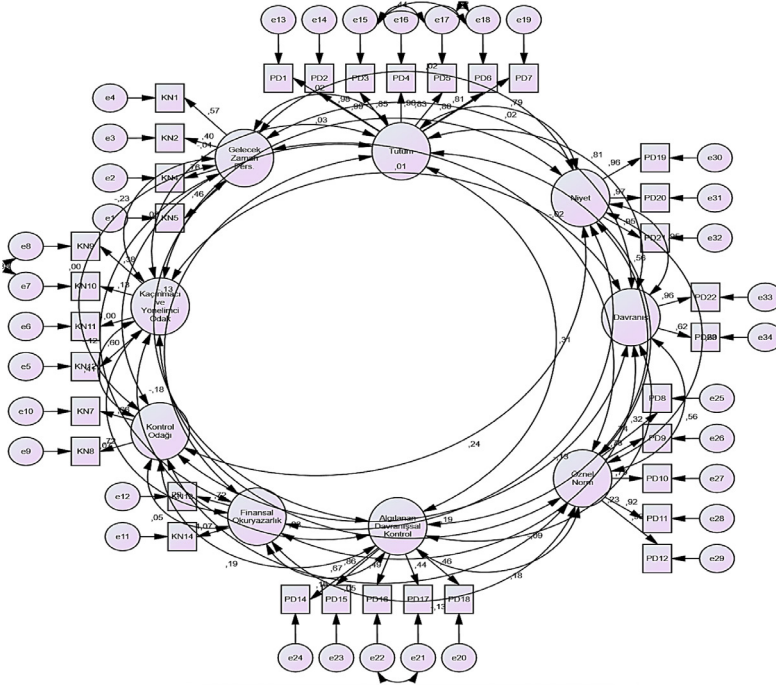
Tablo 3. *Birinci Düzey Çok Faktörlü Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum Değerleri*

Uyum Değerleri	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri ¹	Araştırma Modeli
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 5$	1,94
CFI	$.80 \leq CFI \leq 1.00$	,928
TLI	$.80 \leq TLI \leq 1.00$	,916
NFI	$.80 \leq NFI \leq 1.00$	,863
RMSEA	$.00 \leq RMSEA \leq .10$	,064

Kaynak: ¹ (χ^2/df , TLI* Simon vd., 2010: 239; Tabachnick ve Fidell, 2013; RMSEA* Marsh, 2012: 785; CFI* Kline, 2011: 208; NFI* Hooper vd., 2008: 55)

Tablo 3'e bakıldığında tüm uyum değerlerinin kabul edilebilir güven aralığında olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ölçeğin geçerliliği doğrulayıcı faktör analizi ile sağlanmıştır.

Şekil 2. Doğrulayıcı Faktör Analizi Model Diyagramı

Ayrıca geçerliliğin kontrolü için bileşik güvenilirlik (CR) ve açıklanan ortalama varyans (AVE) testlerinin yapılması önerilmektedir (Fornell & Larcker, 1981). Standart olmasa da, CR için 0,70 oranı kabul edilebilirlik için yaygın olarak kullanılan bir eşik değeri olarak belirtilmektedir. AVE değerinin ise >0,50 olduğu durumlarda kabul edilebilir yakınsak geçerliliğin sağlanmış olduğu ifade edilmektedir. Fornell ve Larcker (1981), CR değerinin 0,70 alt sınırının üzerinde olduğu durumlarda, AVE değerinin 0,50 alt sınırının altında kalmasının da kabul edilebileceğini ifade etmektedir. Birinci düzey çok faktörlü doğrulayıcı faktör analizinin devamı ve tamamlayıcısı niteliğinde olduğu ifade edilen, her bir faktörün birleşik güvenilirlik (Composite Reliability – CR) ve açıklanan ortalama varyans (Average Variance Extracted – AVE) değerleri de hesaplanmıştır. Belirtilen doğrultuda ilgili hesaplamalara ilişkin bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Faktörlere İlişkin CR ve AVE Değerleri

Boyut	CR	AVE
BES Katılım Niyetini Etkileyen Faktörler	,89	,45
Algılanan Davranışsal Kontrol	,72	,36
Öznel Norm	,91	,69
Tutum	,96	,79
Niyet	,97	,91
Davranış	,78	,65

Tablo 4’te verilen bulgulara bakıldığında, BES katılım niyetini etkileyen faktörler ve algılanan davranışsal kontrol değişkenlerine ait AVE değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde olmamasına rağmen CR değerleri kabul edilebilir sınırın üzerinde olduklarından göz ardı edilebileceği ifade edilmektedir (Fornell & Larcker, 1981). Dolayısıyla tüm faktörlerin CR değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu görülmektedir.

C- Araştırma Hipotezlerinin Testine Yönelik Yapılan Yapısal Eşitlik Modellemesi Bulguları

Araştırma modelinde önerilen ilişkileri test etmek amacıyla yapısal eşitlik modellemesi kullanılmıştır. Analiz edilen modelin uyum iyiliği değerleri Tablo 5’te sunulmaktadır.

Ölçek geliştirme süreci, literatürdeki çeşitli yaklaşımlar doğrultusunda gerçekleştirilmiş olup, Karakoç ve Dönmez’in (2014) çalışması da bu süreçte dikkate alınan referanslardan biri olmuştur.

Tablo 5. Yapısal Eşitlik Modeli İçin Yol Analizinin Uyum İndeks Değerleri

Uyum Değerleri	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri ¹	Araştırma Modeli
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 5$	2,559
CFI	$.80 \leq CFI \leq 1.00$	,875
TLI	$.80 \leq TLI \leq 1.00$	,861
NFI	$.80 \leq NFI \leq 1.00$	,812
RMSEA	$.00 \leq RMSEA \leq .10$	,082

Kaynak: ¹ (χ^2/df , TLI* Simon vd., 2010: 239; Tabachnick ve Fidell, 2013; RMSEA* Marsh, 2012: 785; CFI* Kline, 2011: 208; NFI* Hooper vd., 2008: 55)

Tablo 5 incelendiğinde oluşturulan modelin tüm uyum değerlerinin kabul edilebilir eşik aralığında olduğu görülmektedir. Analiz edilen modele ait hipotez testi bulguları Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Yapısal Modeldeki Hipotezlerin Testine İlişkin Bulgular

Hipotez	İlişkiler	Etki Katsayısı	Durum
H _{1a}	Gelecek zaman perspektifi $\Rightarrow$ Tutum	-,076	Etki Yok
H _{1b}	Kontrol odağı $\Rightarrow$ Tutum	,285*	Etki Var
H _{1c}	Kaçınmacı ve yönelimci odak $\Rightarrow$ Tutum	-,168**	Etki Var
H _{1d}	Finansal okuryazarlık $\Rightarrow$ Tutum	-,139*	Etki Var
H _{2a}	Gelecek zaman perspektifi $\Rightarrow$ Algılanan davranışsal kontrol	-,114	Etki Yok
H _{2b}	Kontrol odağı $\Rightarrow$ Algılanan davranışsal kontrol	,221**	Etki Var
H _{2c}	Kaçınmacı ve yönelimci odak $\Rightarrow$ Algılanan davranışsal kontrol	,171**	Etki Var
H _{2d}	Finansal okuryazarlık $\Rightarrow$ Algılanan davranışsal kontrol	,172*	Etki Var

Tablo 6. Yapısal Modeldeki Hipotezlerin Testine İlişkin Bulgular (Devamı)

H_{3a}	Gelecek zaman perspektifi $\Rightarrow$ Öznel norm	-,093	Etki Yok
H_{3b}	Kontrol odağı $\Rightarrow$ Öznel norm	,239*	Etki Var
H_{3c}	Kaçınmacı ve yönelimci odak $\Rightarrow$ Öznel norm	-,142	Etki Yok
H_{3d}	Finansal okuryazarlık $\Rightarrow$ Öznel norm	-,142*	Etki Var
H_4	Tutum $\Rightarrow$ Niyet	,735*	Etki Var
H_5	Algılanan davranışsal kontrol $\Rightarrow$ Niyet	,228*	Etki Var
H_6	Öznel norm $\Rightarrow$ Niyet	,129*	Etki Var
H_7	Niyet $\Rightarrow$ Davranış	,966*	Etki Var

* $p < ,05$ ** $p < ,1$

Gerçekleştirilen analiz sonuçları, BES'e katılım niyetini etkileyen faktörlerin tutum üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Gelecek zaman perspektifinin tutum üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamış ($\beta = -0,076$, $p > 0.05$) ve bu durum, bireylerin geleceğe yönelik perspektiflerinin tutumlarını şekillendirmede etkili olmadığını göstermiştir. Kontrol odağının tutum üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bulunmuş ($*\beta = 0,285$, $p < 0.05$) olup, bireylerin kontrol algısının artmasının tutumlarını olumlu yönde etkilediği saptanmıştır. Kaçınmacı ve yönelimci odak, tutum üzerinde anlamlı ve negatif bir etki göstermiş ($**\beta = -0,168$, $p < 0.1$) ve bu durum bireylerin bu tür odaklarının tutumlarını olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca, finansal okuryazarlığın tutum üzerindeki etkisi anlamlı ve negatif bulunmuş ($*\beta = -0,139$, $p < 0.05$) ve bu sonuç, finansal okuryazarlığın bireylerin tutumlarını olumsuz yönde etkileyebileceğini göstermiştir.

Yine gerçekleştirilen analiz sonuçları, BES'e katılım niyetini etkileyen faktörlerin planlı davranışın diğer boyutu olan algılanan davranışsal kontrol üzerindeki etkilerini incelemiştir. Gelecek zaman perspektifinin algılanan davranışsal kontrol üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamış ($\beta = -0,114$, $p > 0.05$) ve bu durum, bireylerin geleceğe yönelik perspektiflerinin algılanan davranışsal kontrollerini şekillendirmede etkili olmadığını göstermiştir. Kontrol odağının algılanan davranışsal kontrol üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bulunmuş ($**\beta = 0,221$, $p < 0.1$) olup, bireylerin kontrol algısının artmasının algılanan davranışsal kontrolü olumlu yönde etkilediği saptanmıştır. Kaçınmacı ve yönelimci odağın algılanan davranışsal kontrol üzerinde anlamlı ve pozitif bir etki gösterdiği görülmüş ($**\beta = 0,171$, $p < 0.1$) ve bu durum bireylerin bu odaklarının algılanan davranışsal kontrollerini artırdığını ortaya koymuştur. Ayrıca, finansal okuryazarlığın algılanan davranışsal kontrol üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bulunmuş ($*\beta = 0,172$, $p < 0.05$) ve bu sonuç, finansal okuryazarlığın bireylerin algılanan davranışsal kontrollerini olumlu yönde etkilediğini göstermiştir.

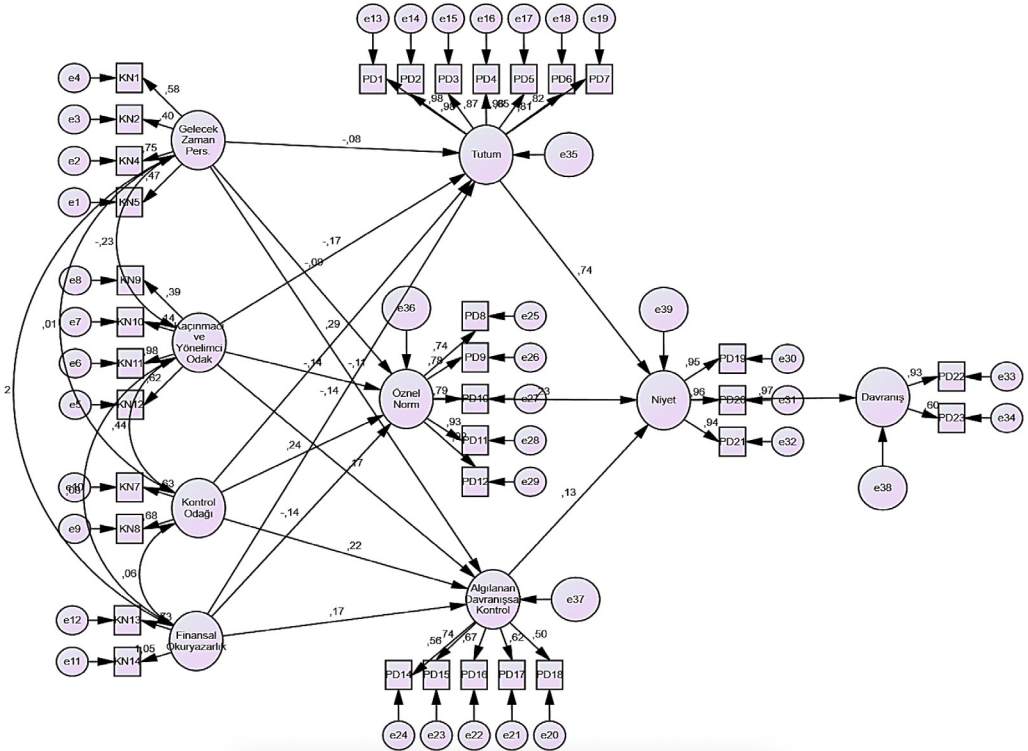
BES'e katılım niyetini etkileyen faktörlerin planlı davranışın bir diğer boyutu olan öznel norm üzerindeki etkileri incelemiştir. BES'e katılım niyetini etkileyen faktörlerden ilki olan gelecek zaman perspektifinin öznel norm üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamış ($\beta = -0,093$, $p > 0.05$) ve bu durum, bireylerin geleceğe yönelik perspektiflerinin öznel normlarını şekillendirmede etkili olmadığını göstermiştir. Kontrol odağının öznel norm üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bulunmuş ($*\beta = 0,239$, $p < 0.05$) olup, bireylerin kontrol algısının artmasının öznel normlarını olumlu yönde etkilediği saptanmıştır. Kaçınmacı ve yönelimci odağın öznel norm üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamış ($\beta = -0,142$, $p > 0.05$) ve bu durum, bireylerin bu tür odaklarının öznel normlarını şekillendirmede etkili olmadığını göstermiştir. Ancak,

finansal okuryazarlığın öznel norm üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bulunmuş ($*\beta = -0,142$, $p < 0.05$) ve bu sonuç, finansal okuryazarlığın bireylerin öznel normlarını olumsuz yönde etkileyebileceğini göstermiştir.

Yapılan bir diğer analiz sonucunda tutumun niyet üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bulunmuş ($*\beta = 0,735$, $p < 0.05$) olup, bireylerin olumlu tutumlarının BES'e katılım niyetlerini güçlü bir şekilde etkilediği saptanmıştır. Algılanan davranışsal kontrolün niyet üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bulunmuş ($*\beta = 0,228$, $p < 0.05$) ve bu durum, bireylerin davranışsal kontrol algısının katılım niyetlerini olumlu yönde şekillendirdiğini göstermiştir. Öznel normun niyet üzerindeki etkisi de istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bulunmuş ($*\beta = 0,129$, $p < 0.05$) olup, bireylerin çevresel normlara olan duyarlılıklarının katılım niyetleri üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Son olarak, niyetin davranış üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve oldukça güçlü bir şekilde pozitif bulunmuş ($*\beta = 0,966$, $p < 0.05$) ve bu sonuç, bireylerin BES'e katılım niyetlerinin gerçekleşen davranışlarını doğrudan yönlendirdiğini ortaya koymuştur.

Verilen bilgilerden hareketle araştırma modeli doğrultusunda geliştirilen H1a, H2a, H3a, ve H3c hipotezleri reddedilirken; diğer tüm hipotezler ise kabul edilmiştir. Yapısal modele ait yol analizinin diyagramı Şekil 3'te sunulmuştur.

Şekil 3. Yapısal Modele Ait Yol Modeli Diyagramı

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, akademisyenlerin BES'e katılım niyetlerini ve bunlara bağlı olarak gerçekleşen planlı katılım davranışlarını etkileyen faktörleri incelemektir. Araştırma, Planlı Davranış Teorisi

(PDT) çerçevesinde finansal okuryazarlık, kontrol odağı, kaçınma ve yönelme odağı ile gelecek zaman perspektifinin, tutumları, algılanan davranışsal kontrolü ve öznel normları şekillendirmedeki rollerini araştırmıştır. Çeşitli üniversitelerdeki akademik personelden toplanan verilerle yapılan bu çalışma, bu faktörler arasındaki ilişkileri ve bunların niyet ve davranış üzerindeki etkilerini ampirik olarak test eden kapsamlı bir model önermektedir. Bulgular, emeklilik tasarrufları ile ilgili psikolojik ve davranışsal mekanizmalara dair değerli bilgiler sunmakta ve BES'e katılım oranlarını artırmaya yönelik politika yapıcılar, uygulayıcılar ve bireyler için teorik ve pratik çıkarımlar sağlamaktadır.

Araştırma bulguları, BES'e katılım niyet ve davranışlarını şekillendiren faktörler hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Varsayıldığı gibi, kontrol odağı, tutumlar, algılanan davranışsal kontrol ve öznel normlar üzerinde etkili olan önemli bir değişken olarak öne çıkmıştır. Bu sonuç, kontrol odağının, proaktif finansal davranışları ve uzun vadeli tasarruflara yönelik olumlu tutumları teşvik etmedeki rolünü vurgulayan önceki araştırmalarla (Aydın ve Selçuk, 2017; Knoll, 2010) tutarlıdır. Öte yandan, kaçınma ve yönelme odağının tutumlar üzerindeki olumsuz etkisi, ilginç bir paradoks ortaya koymaktadır. Bu davranışsal eğilimler olumlu tutumların azalmasıyla ilişkilendirilirken, algılanan davranışsal kontrol üzerindeki olumlu etkileri, bireylerin duygusal veya bilişsel kaçınmaya rağmen harekete geçme kapasitelerini fark edebileceklerini göstermektedir. Finansal okuryazarlığın tutumları ve algılanan davranışsal kontrolü şekillendirmedeki ikili rolü dikkat çekicidir. Tutumlar ve öznel normlarla negatif ilişkili olsa da, algılanan davranışsal kontrol üzerindeki olumlu etkisi, bilgili bireylerin finansal kararlar alma konusunda kendilerini daha güçlü hissettikleri fikrini desteklemektedir (Joo ve Grable, 2005; Gallery vd., 2011). Bu bulgu, finansal bilginin davranışsal niyetleri etkileme biçimleri hakkında sorular ortaya çıkarmakta ve finansal okuryazarlığın olumlu tutumlara dönüştürülmesindeki potansiyel eksiklikleri vurgulamaktadır.

Tutumun niyet üzerindeki güçlü pozitif etkisi (H4), Planlı Davranış Teorisi (Hassan vd., 2016; Kerdvimaluang ve Banjongprasert, 2022) ile tutarlı olarak, olumlu algıları teşvik etmenin BES'e katılımı teşvik etmek için kritik öneme sahip olduğunu teyit etmektedir. Benzer şekilde, algılanan davranışsal kontrol (H5) ve öznel normlar (H6), emeklilik planlaması davranışlarını şekillendirmede bireysel inançlar ve sosyal baskılar arasındaki etkileşimi vurgulayan önceki çalışmaları (Dauda vd., 2017; Howlett vd., 2008) teyit ederek, niyetin önemli belirleyicileri olarak ortaya çıkmıştır. Niyet ve davranış arasındaki güçlü ilişkiye dair geliştirilen hipoteze (H7) yönelik bulgu, Verberi ve Kaplan'ın (2024) bireylerin niyetlerini şekillendirmenin emeklilik sistemlerine fiili katılımı teşvik etmek için çok önemli olduğu iddiasını desteklemektedir. Ancak, gelecek zaman perspektifi gibi bazı faktörlerin tutumlar ve öznel normlar üzerindeki etkileri, literatürdeki çalışmaların varsayımlarından etki yönü itibarıyla farklılaşmaktadır (Suresh & Devanathan, 2012; Verberi & Kaplan, 2024). Bu farklılıklar, uzun vadeli finansal planlamaya yönelik kültürel tutumlar gibi bağlamsal farklılıklardan veya bireysel eğilimlerdeki değişikliklerden kaynaklanıyor olabilecektir.

BES'e katılımı etkileyen psikolojik, davranışsal ve finansal faktörler arasındaki karmaşık etkileşimi inceleyen bu araştırma, ampirik kanıtlar sunmaktadır. Kontrol odağı, finansal okuryazarlık ve tutumlar niyetin önemli belirleyicileri olarak ortaya çıkmış ve bireylerin kararlarını şekillendirmedeki önemlerinin altını çizmiştir. Bulgular, kaçınmacı ve yönelimci eğilimlerin ve finansal okuryazarlığın davranışsal eğilimler üzerindeki etkilerini vurgulayarak literatüre katkıda bulunmakta ve bunların ikili rollerine yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Pratik çıkarımlar arasında, tutumsal engelleri ele almak ve finansal okuryazarlığın güçlendirme potansiyelini vurgulamak için amaca yönelik, planlı finansal eğitim programlarına duyulan ihtiyaç yer almaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma niyetin tutumlar ve gerçek davranışlar arasında bir köprü olarak kritik rolünü teyit etmekte, emeklilik planlaması girişimlerini ilerletmek ve BES'e daha fazla katılımı teşvik etmek için değerli bilgiler sunmaktadır.

ÖNERİLER

Gelecekteki araştırmalar, bazı kısıtlamaları ele alarak ve yeni boyutlar keşfederek bu bulguları geliştirebilir. Örneğin, bireyler, finansal kavramlar ve emeklilik planlaması konusundaki anlayışlarını geliştirmek için proaktif adımlar atmaya teşvik edilmektedir. Bu, çevrimiçi kurslar, atölye çalışmaları veya mali danışmanlarla istişareler yoluyla gerçekleştirilebilir. Uzun vadeli finansal planlamanın önemini kabul etmek esastır. Geleceğe yönelik bir zihniyet geliştirmek, bireylerin emeklilik için tasarruf yapmaya öncelik vermelerine ve BES’e katılma konusunda daha bilinçli kararlar almalarına yardımcı olabilir. İçsel bir kontrol odağı benimseyerek, bireyler finansal geleceklerini şekillendirme yeteneklerine güven geliştirebilirler. Bu zihniyet, bireysel emeklilik planlarına düzenli katkılar ve dikkatli finansal izleme gibi proaktif davranışları teşvik eder.

Yapılan çalışma akademik personele odaklanırken, örneklemin farklı meslek gruplarından ve farklı sosyoekonomik düzeydeki bireyleri içerecek şekilde genişletilmesi bulguların genellenebilirliğini arttırabilir. Konu ile ilgili yapılacak sonraki araştırmalar, demografik ve mesleki farklılıkların BES’e katılıma yönelik tutum ve davranışları nasıl etkilediğini inceleyebilir. Finansal planlamaya yönelik kültürel normlar ve toplumsal tutumlar, psikolojik faktörler, niyetler ve davranışlar arasındaki ilişkileri önemli ölçüde etkileyebilir. Farklı kültürel veya bölgesel ortamlarda yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar bu dinamikler hakkında daha isabetli ve kapsayıcı bilgiler sağlayabilir. Finansal okuryazarlığa ilişkin bulgular göz önüne alındığında, gelecekteki araştırmalar, farklı okuryazarlık düzeylerinin tutum ve davranışları nasıl etkilediğini ortaya çıkarmak için temel ve ileri finansal bilgi arasında karşılaştırma yaparak çok boyutlu bir bakış açısı sağlayabilir.

Son olarak politika yapımcılar ve emeklilik sağlayıcıları, katılımı teşvik etmek için kontrol odağını geliştirme ve öznel normlardan yararlanma stratejilerini göz önünde bulundurmalıdır. Ayrıca okul müfredatlarından yetişkin öğrenme programlarına kadar çeşitli yaşam evrelerindeki bireyleri hedef alan finansal eğitim girişimlerine öncelik vermelidir. Kapsamlı finansal okuryazarlık kampanyaları, vatandaşları emeklilik planlaması ve BES’e katılım konusunda bilinçli kararlar almaları için güçlendirebilir. BES’in faydalarını vurgulayan kamuoyu bilinçlendirme kampanyaları yanlış anlamaları giderebilir ve bireyleri finansal geleceklerini planlamaya motive edebilir. Mesajlar, özellikle genç nesiller için katılımın uzun vadeli avantajlarına odaklanmalıdır. Politika yapımcılar, katılım oranlarını artırmak için otomatik kayıt veya varsayılan katkı seçenekleri gibi davranışsal dürtmeleri benimseyebilir. Bu önlemler, bireylerin niyetlerinin katılım davranışlarını güçlü bir şekilde öngördüğüne dair bulgularla uyumludur.

Kaynakça

- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 50(2). 179-211.
- Ameriks, J., Caplin, A. and Leahy, J. (2003). Wealth Accumulation and The Propensity to Plan. *The Quarterly Journal of Economics*. 118(3). 1007-1047.
- Aydın, A. E. and Selçuk, E. A. (2017). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım Kararını Etkileyen Faktörler. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*. 632. 27-37.
- Bailey, J. J., Nofsinger, J. R. and O’Neill, M. (2004). 401 (k) Retirement Plan Contribution Decision Factors: The Role of Social Norms. *Journal of Business and Management*. 9(4). 327-344.
- Bernheim, B. D. and Garrett, D. M. (2003). The Effects of Financial Education in the Workplace: Evidence From a Survey of Households. *Journal of Public Economics*. 87(7-8). 1487-1519.
- Beshears, J., Choi, J. J., Laibson, D., Madrian, B. C. and Milkman, K. L. (2015). The Effect of Providing Peer Information on Retirement Savings Decisions. *The Journal of Finance*. 70(3). 1161-1201.
- Cheng, S., Lam, T. and Hsu, C. H. (2005). Testing the Sufficiency of the Theory of Planned Behavior: A Case of Customer Dissatisfaction Responses in Restaurants. *International Journal of Hospitality Management*. 24(4). 475-492.
- Cole, C. R. (2017). The Potential Impact of State-Based Retirement Plans on Retirement Savings. *Journal of Financial Service Professionals*. 71(5). 68-76.
- Croy, G., Gerrans, P. and Speelman, C. (2010). The Role and Relevance of Domain Knowledge, Perceptions of Planning Importance and Risk Tolerance in Predicting Savings Intentions. *Journal of Economic Psychology*. 31(6). 860- 871.
- Dauda, S., Tolos, H. and Ibrahim, Y. (2017). The Direct Predictors of Retirement Planning Behavior: A Study of Nigerian Workers. *IOSR Journal of Business and Management*. 19(12). 41-49.
- Ekerdt, D. J., Hackney, J., Kosloski, K. and DeViney, S. (2001). Eddies in the Stream: The Prevalence of Uncertain Plans for Retirement. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*. 56(3). 162-170.
- Elder, H. W. and Rudolph, P. M. (1999). Does Retirement Planning Affect the Level of Retirement Satisfaction? *Financial Services Review*. 8(2). 117-127.
- Fletcher, W. L. and Hansson, R. O. (1991). Assessing the Social Components of Retirement Anxiety. *Psychology and Aging*. 6(1). 76.
- Fornell, C. and Larcker, D. F. (1981). Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error. *Journal of Marketing Research*. 18(1). 39-50.
- Gallery, N., Newton, C. and Palm, C. (2011). Framework for Assessing Financial Literacy and Superannuation Investment Choice Decisions. *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*. 5(2). 3-22.
- Greenwald, L., Copeland, C. and VanDerhei, J. (2017). The 2017 Retirement Confidence Survey: Many Workers Lack Retirement Confidence and Feel Stressed About Retirement Preparations. EBRI Issue Brief. (431).
- Han, H., Hsu, L. T. J. and Sheu, C. (2010). Application of the Theory of Planned Behavior to Green Hotel Choice: Testing the Effect of Environmental Friendly Activities. *Tourism Management*. 31(3). 325-334.

- Hassan, K. H., Rahim, R. A., Ahmad, F., Zainuddin, T. N. A. T., Merican, R. R. and Bahari, S. K. (2016). Retirement Planning Behaviour of Working Individuals and Legal Proposition for New Pension System in Malaysia. *J. Pol. and L.* 9. 43.
- Henager, R. and Cude, B. J. (2016). Financial Literacy and Long-and Short-Term Financial Behavior in Different Age Groups. *Journal of Financial Counseling and Planning*. 27(1). 3-19.
- Hershey, D. A., Jacobs-Lawson, J. M. and Austin, J. T. (2013). 26 Effective Financial Planning for Retirement. *The Oxford Handbook of Retirement*. 402.
- Hershey, D. A., Jacobs-Lawson, J. M., McArdle, J. J. and Hamagami, F. (2007). Psychological Foundations of Financial Planning for Retirement. *Journal of Adult Development*. 14. 26-36.
- Hershey, D. A. and Mowen, J. C. (2000). Psychological Determinants of Financial Preparedness for Retirement. *The Gerontologist*. 40(6). 687-697.
- Hooper, D., Coughlan, J. ve Mullen, M. (2008). Structural Equation Modelling: Guidelines for Determining Model Fit. *Electronic Journal of Business Research*. 6(1). 53–60.
- Howlett, E., Kees, J. and Kemp, E. (2008). The Role of Self-Regulation, Future Orientation and Financial Knowledge in Long-Term Financial Decisions. *Journal of Consumer Affairs*. 42(2). 223-242.
- Kerdvimaluang, N. and Banjongprasert, J. (2022). An Investigation of Financial Attitudes and Subjective Norms Influencing Retirement Planning. *The EURASEANs: Journal on Global Socio-Economic Dynamics*. 1 (32). 67-76.
- Kline, P. (1994). *An Easy Guide to Factor Analysis*. New York: Routledge.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. New York, NY: The Guilford Press.
- Kırkcı, S. ve Kulualp, H. G. (2021). Planlı Davranış Teorisi Çerçevesinde Akademisyenlerin Kongre Turizmine Katılma Niyetlerinin Belirlenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(41). 79-95.
- Kim, Y. H., Goh, B. K. and Yuan, J. (2010). Development of A Multi-Dimensional Scale for Measuring Food Tourist Motivations. *Journal of Quality Assurance in Hospitality and Tourism*. 11(1). 56-71.
- Knoll, M. A. (2010). The Role of Behavioral Economics and Behavioral Decision Making in Americans' Retirement Savings Decisions. *Soc. Sec. Bull.* 70. 1.
- Konting, M. M., Kamaruddin, N. and Man, N. A. (2009). Quality Assurance in Higher Education Institutions: Exit Survey among Universiti Putra Malaysia Graduating Students. *International Education Studies*. 2(1). 25-31.
- Kumaraguru, L. and Geetha, C. (2021). The Influence of Attitude, Subjective Norms and Perceived Behavioral Control on Retirement Preparation: A Case of Gen Y in Selangor, Malaysia. *International Journal of Advanced Research in Economics and Finance*. 3(3). 219-238.
- Lee, M. C. (2009). Factors Influencing the Adoption of Internet Banking: An Integration of TAM and TPB with Perceived Risk and Perceived Benefit. *Electronic Commerce Research and Applications*. 8(3). 130-141.
- Lee, H. Y., Qu, H. and Kim, Y. S. (2007). A Study of the Impact of Personal Innovativeness on Online Travel Shopping Behavior—A Case Study of Korean Travelers. *Tourism Management*. 28(3). 886-897.
- Loibl, C., Kraybill, D. S. and DeMay, S. W. (2011). Accounting for the Role of Habit in Regular Saving. *Journal of Economic Psychology*. 32(4). 581-592.
- Lusardi, A. (2000). *Explaining Why So Many Households Do Not Save*. Irving B. Harris Graduate School of Public Policy Studies. University of Chicago.

- Lusardi, A. and Mitchell, O. S. (2007). Baby Boomer Retirement Security: *The Roles of Planning, Financial Literacy and Housing Wealth*. *Journal of Monetary Economics*. 54(1). 205-224.
- Lusardi, A. and Mitchell, O. S. (2011). *Financial Literacy and Planning: Implications for Retirement Wellbeing* (No. w17078). National Bureau of Economic Research.
- Magwegwe, F. M. and Lim, H. (2021). Factors Associated with the Ownership of Individual Retirement Accounts (IRAs): Applying the Theory of Planned Behavior. *Journal of Financial Counseling and Planning*. 32(1). 116-130.
- Mahdzan, N. S. and Victorian, S. M. P. (2013). The Determinants of Life Insurance Demand: A Focus on Saving Motives and Financial Literacy. *Asian Social Science*. 9(5). 274.
- Marsh, H. W. (2012). Application of Confirmatory Factor Analysis and Structural Equation Modeling in Sport and Exercise Psychology. In G. Tenenbaum and R. C. Eklund (Eds.). *Handbook of Sport Psychology*. (pp. 737–799). New Jersey, NJ: John Wiley and Sons.
- Moorthy, M. K., Durai, T., Chelliah, L., Sien, C. S., Leong, L. C., Kai, N. Z., . . . Teng, W. Y. (2012). A Study on the Retirement Planning Behaviour of Working Individuals in Malaysia. *International Journal of Academic Research in Economics and Management Sciences*. 1(2). 54.
- Mutran, E. J., Reitzes, D. C. and Fernandez, M. E. (1997). Factors That Influence Attitudes Toward Retirement. *Research on Aging*. 19(3). 251-273.
- Robb, C. and Woodyard, A. (2011). Financial Knowledge and Best Practice Behavior. *Journal of Financial Counseling and Planning*. 22(1). 60–70.
- Rotter, J. B. (1975). Some Problems and Misconceptions Related to the Construct of Internal Versus External Control of Reinforcement. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 43(1). 56.
- Ryu, K. and Han, H. (2010). Predicting Tourists' Intention to Try Local Cuisine Using a Modified Theory of Reasoned Action: *The Case of New Orleans*. *Journal of Travel and Tourism Marketing*. 27(5). 491-506.
- Sheeran, P. (2002). Intention—Behavior Relations: A Conceptual and Empirical Review. *European review of Social Psychology*. 12(1). 1-36.
- Shim, S., Serido, J. and Tang, C. (2012). The Ant and the Grasshopper Revisited: The Present Psychological Benefits of Saving and Future Oriented Financial Behaviors. *Journal of Economic Psychology*. 33(1). 155-165.
- Simon D., Kriston L., Loh A., Spies C., Scheibler F., Wills C. ve Harter M. (2010). Confirmatory Factor Analysis and Recommendations for Improvement of the Autonomy-Preference-Index (API). *Health Expectations*. 13. 234–243.
- Sparks, B. (2007). Planning a Wine Tourism Vacation? Factors That Help to Predict Tourist Behavioural Intentions. *Tourism Management*. 28(5). 1180-1192.
- Sparks, B. and Pan, G. W. (2009). Chinese Outbound Tourists: Understanding Their Attitudes, Constraints and Use of Information Sources. *Tourism Management*. 30(4). 483-494.
- Suresh, N. and Devanathan, S. V. (2012). An Empirical Study On Factors Influencing Employees In The Investment Decision Of Pension Fund Scheme In A Public Sector Organization At Tiruchirappalli. *Interdisciplinary Journal Of Contemporary Research In Business*. 4(6). 578-591.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. (6th ed.), Pearson, Boston.
- Thaler, R. H. and Shefrin, H. M. (1981). An Economic Theory of Self-Control. *Journal of Political Economy*. 89(2). 392-406.

- Tsai, C. Y. (2010). Applying the Theory of Planned Behavior to Explore the Independent Travelers' Behavior. *African Journal of Business Management*. 4(2). 221-234.
- Verberi, C. and Kaplan, M. (2024). Exploring the Impact of Behavioural Factors and Personality Traits on Private Pension System Participation: A Machine Learning Approach. *İstanbul İktisat Dergisi*. 74(1). 281-314.
- Wang, Z., Zhao, L. and Li, Y. (2021). Social Influence and Retirement Savings Behavior in China. *Financial Planning Review*. 17(2). 185-201.
- Zhou, X. and Zhang, L. (2023). Future Time Perspective and Financial Behavior: Implications for Retirement Savings. *Journal of Behavioral Economics*. 57(2). 111-123.
- Zhu, A. Y. F. and Chou, K. L. (2018). Retirement Goal Clarity, Needs Estimation and Saving Amount: Evidence from Hong Kong, China. *Journal of Financial Counseling and Planning*. 29(2). 328-342.